

Nr 183.

Av herr **Hallén**, om bidrag av statsmedel till fortsatt utgivande av
»Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium».

Ett i tryck utgivet, illustrerat utförligt beskrivande inventarium över våra svenska kyrkor och deras för vårt lands konst- och kulturhistoria så ytterst värdefulla ägodelar har länge hört till önskemålen bland historiskt intresserade svenskar. Ett sådant verk skulle vara en av de mäktigaste hävstångarna icke blott för de svenska konst- och kulturhistoriska vetenskapernas framåtförande och för den praktiska fornminnesvårdens utvecklande, utan också för den såsom alltmera betydelsefull framstående hembygdkunskapen inom alla lager av landets befolkning. Många ansatser till ett dylikt arbete hava redan under 1600- och 1700-talen blivit gjorda, och omfattande materialsamlingar hava hopförts samt i enstaka fall även publicerats. Det är dock först i vår tid som förutsättningarna för ett dylikt omfattande arbetes genomförande blivit skapade i och med kommunikationsmedlens utveckling samt genom tillkomsten av de för ett dylikt arbete så ytterst viktiga hjälpmedlen: fotografi- och reproduktionskonst.

Särskilt genom den sistnämnda har förutsättningen skapats för förverkligandet av det stora önskemålet: *en för alla lätt tillgänglig, rikt illustrerad beskrivning över landets konst- och kulturskatter*. Visserligen äro de på olika ställen rörande våra kulturminnen hopförda materialsamlingarne, bland vilka främst är att märka det omfattande antikvariskt-topografiska arkivet, synnerligen värdefulla för den enskilde forskaren, men de kunna dock på intet sätt ersätta en tryckt publikation av här åsyftat slag. Ty dels äro samlingarne ännu mycket ofullständiga, dels kunna de icke tillnärmelsevis bliva allom och envar tillgängliga och nyttiga på samma

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 4 saml. 69 häft. (Nr 183).

sätt som en tryckt, illustrerad beskrivning, där materialet framlägges vetenskapligt bearbetat och ordnat på ett överskådligt och systematiskt sätt. Vad vi sålunda behöva är en enhetligt utförd och i enhetliga former utgiven, illustrerad vetenskaplig beskrivning över landets konst- och kulturminnen. Av dessa torde de svenska kyrkorna vara de, vilkas behandling är mest angelägen.

Ett sådant tryckt illustrerat inventarium har också dess bättre med stöd av statsmakterna sedan några år varit under arbete och en vacker serie volymer hava redan utkommit av trycket. Det av professor S. Curman och docenten J. Roosval med stöd av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien utgivna verket *Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium* har till uppgift att fylla det ovan åsyftade önskemålet.

Vilket värde detta arbete har för de historiska vetenskaperna behöver icke framhållas. Men det är även utanför vetenskapsmännens mera begränsade krets, som ett dylikt arbete måhända har sin största och viktigaste uppgift att fylla. Få torde de människor i landet vara, vilka icke med ett särskilt intresse minnas och tänka på den byggnad, som sedan urminnes tider varit hembygdens naturliga medelpunkt, den gamla sockenkyrkan. Och helt visst skulle bilden av denna byggnad bliva ännu mycket livligare och framför allt innehållsrikare, om var och en bleve i stånd att få en åskådlig och riktig tydning av alla de egendomligheter, som i regel utmärka varje sådan äldre kyrka och dess inventarier. Oftast giver en äldre kyrka intressanta och påtagliga anknytningar till bygdens historia från äldsta tider intill våra dagar. Värdet av en ökad och fördjupad kunskap om den egna hembygden inses ju nu alltmera, och hembygskunskapens spridande anses ju även vara en angelägenhet av allmänt intresse. För hembygdkunskapen har emellertid en utförlig och sakrik beskrivning av traktens kyrkor en utomordentligt stor betydelse. »Sveriges Kyrkor» skall alltså kunna i hög grad gagna hembygdkunskapen och undervisningen däruti.

Men även ur rent ekonomisk och administrativ synpunkt är detta arbete av ett betydligt värde. Inventariet, upprättat av sakkunniga personer, som det är, bringar i dagen obeaktade ting av största värde och ställer kyrkorna och allt vad i dem är av värde och intresse under hela folkets vård. Är inventarisering gjord i en kyrka, skall det bliva svårt att låta en intressant pjäs försvinna eller att i tysthet förstöra värdefulla rester från svunna tider. Ovetenhet om ett föremåls befintlighet eller värde kan då icke längre anföras såsom orsak därtill. Hade ett dylikt

inventarium funnits för en människoålder sedan, skulle måhända åtskil- ligt varit ogjort av det, vi nu så bittert beklaga. Den allmänna värden av den kulturhistoriskt och ofta även rent ekonomiskt dyrbara egendom, som bevaras i våra kyrkor, skall genom fullföljande av arbetet Sveriges Kyrkor vinna en betydande hjälp.

Det var också dessa allmänna intressen, som föranledde Kungl. Maj:t att med vederbörande fackmyndigheters livliga tillstyrkande för 1913 års riksdag framlägga förslag om statsbidrag till arbetet Sveriges Kyrkor. Riksdagen behandlade denna framställning med särskilt intresse och beviljade på extra stat för år 1914 ett belopp av 10,000 kr. att utgå på de närmare villkor, som Kungl. Maj:t kunde finna skäl bestämma. Samtidigt gjorde riksdagen det uttalandet, att själva inventariseringsarbetet syntes böra bedrivas med så stor skyndsamhet som möjligt, och således utan att detsamma finge eftersättas av möjlig hänsyn till tryckningens mindre hastiga fortskridande. Sedermera har riksdagen för det ifråga- varande arbetets fortsatta utgivande beviljat för 1915 10,000 kr., var- av dock på grund av kristidens osäkra förhållanden blott 5,000 kr. un- der detta år utbetalades. Resten utbetalades först 1916 tillika med av riksdagen för detta år beviljade 2,500 kr. Först för åren 1917 och 1918 har åter riksdagen beviljat det ursprungliga årsanslaget av 10,000 kr. Även av årets riksdag har Kungl. Maj:t äskat samma anslag för år 1919.

Undertecknad, som livligt intresserat sig för arbetet Sveriges Kyrkor och dess syften, har emellertid på grund av den närmare kännedom om arbetet, som jag haft tillfälle förskaffa mig, kommit till den övertygel- sen, att det av arbetets utgivare åsyftade målet, som riksdagen ju också förklarar sig vilja understödja, icke torde kunna uppnås inom önskelig tidrymd, för såvitt icke utgivarne genom ökat anslag sättas i stånd att bedriva arbetet i större omfattning än hittills.

Visserligen hava utgivarne under de gångna 4 anslagsåren lyckats utföra ett arbete, som till omfånget betydligt överskrider, vad för de beviljade statsanslagen egentligen kunnat begäras, detta huvudsakligen därigenom att de lyckats förvärva arbetet tillfälligt stöd av enskilda sär- skilt under åren 1915 och 1916, då statsanslaget så väsentligt reduce- rades, samt därigenom att de själva utfört allt eget arbete *utan att där- för räkna sig tillgodo någon som helst ersättning*. Likaså hava de hittills lyckats befordra kyrkoberskrivningarna till trycket utan att för tryckningen behöva använda något av statsanslagen.

Vid början av innevarande år var arbetets resultat följande:

I. Av trycket utkomna volymer: 1. *Uppland*. Erlinghundra härad. 2. *Västergötland*. Källands härad, Norra delen. 3. *Gottland*. Lummelunda ting. 4. *Västergötland*. Källands härad, Sydöstra delen. 5. *Stockholm*. Kungsholms kyrka och S. Görans kapell. 6. *Dalarne*. Leksands och Gagnefs tingslag.

II. Under tryckning varande volymer. *Uppland*. Väddö och Häfverö skeppslag. *Uppland*. Danderyds skeppslag, Sydvästra delen. *Uppland*. Seminghundra härad. *Västergötland*. Källands härad, Sydvästra delen. *Stockholm*. Riddarholmskyrkan. *Stockholm*. Östermalms kyrka.

III. I manuskript färdiga beskrivningar: *Blekinge*. Östra härad. *Gottland*. Tingstäde kyrka. *Västergötland*. Kinnefjärdings härad, Västra delen. *Uppland*. Långhundra härad. *Uppland*. Åkers skeppslag. *Uppland*. Frötuna och Länna skeppslag. *Uppland*. Närdinghundra härad. *Uppland*. Olands härad, Södra delen. *Värmland*. Grums härad. *Dalsland*. Sundals härad. *Dalarne*. Falu Södra tingslag, Östra delen. *Dalarne*. Falu Södra tingslag, Västra delen. *Dalarne*. Falu Norra tingslag. *Medelpad*. Västra kontraktet. *Medelpad*. Östra kontraktet.

IV. Under arbete varande områden: *Skåne*. Skytts härad. *Skåne*. Harjagers härad. *Blekinge*. Medelsta härad. *Gottland*. Bro ting. *Gottland*. Dede ting. *Gottland*. Endre ting. *Gottland*. Forssa ting. *Öland*. Allmän bearbetning. *Småland*. Kalmar län, allmän bearbetning. *Östergötland*. Bankekinds härad. *Östergötland*. Hanekinds härad. *Västergötland*. Kinnefjärdings härad, Östra delen. *Västergötland*. Kinne härad. *Västergötland*. Skånings härad. *Södermanland*. Oppunda härad. *Södermanland*. Sotholms härad. *Uppland*. Danderyds skeppslag, Nordöstra delen. *Uppland*. Värmdö skeppslag. *Uppland*. Bro och Vätö skeppslag. *Uppland*. Rasbo härad. *Västmanland*, förberedande arbeten. *Värmland*. Näs härad. *Värmland*. Gillbergs härad. *Dalsland*. Nordals härad. *Dalarne*. Rättviks tingslag. *Dalarne*. Mora tingslag. *Dalarne*. Särna och Elfdals tingslag. *Jämtland*. Östra delen. *Ångermanland*. Nordingrå och Nätra tingslag. *Stockholm*. Djurgårdskyrkan, Oscarskyrkan och Hjorthagskapellet.

Arbetets ekonomiska förhållanden framgå av närslutna räkenskaps-sammandrag för åren 1914—17 (se bilagan), under vilken tid arbetet åtnjutit statsunderstöd.

I förhållande till de använda medlen torde man alltså böra anse arbetsresultaten vara förvånande stora. Detta är emellertid till stor del

att tillskriva den omständigheten, att utgivarne kunnat förvärva sig medarbetare, som för en mycket ringa ersättning gjort undersökningsarbetena ifråga. Avlöningen har närmast varit att betrakta såsom ersättning för medarbetarnes utgifter för kost och logi under arbetenas utförande, var emot icke någon större del kunnat betraktas såsom rent arvode för arbete. Detta sätt att bedriva arbetet är möjligt och även rimligt, då medarbetarne i fråga äro unga studenter, som genom arbetet erhålla en praktisk tillämpning av sina studier, varav de alltså kunna draga en viss valuta för sina examensarbeten. Men just i detta tvång att huvudsakligen använda sig av ständigt växlande unga studenter såsom medarbetare ligger en avgjord svaghet för arbetets rationella bedrivande. Så snart en medarbetare hunnit bliva tränad och upplärd av utgivarne för dylikt arbete, måste de ofta släppa honom från sig, emedan arbetets anslag icke tillåtit, att en någorlunda skälig ersättning åt en väl utbildad medarbetare betalas. Det har av utgivarne framhållits såsom ett allvarligt önskemål, att de måtte sättas i stånd att träffa överenskommelser med därtill lämpliga medarbetare om mera stadigvarande arbete för inventariseringsverket.

Det ligger nämligen i öppen dag att detta skulle vara ur alla synpunkter till stort gagn för arbetet. Om en person kan genom lämplig ekonomisk ersättning för en längre tid garanteras avlönat arbete för verket, kan hans arbete läggas mycket mera praktiskt. Han arbetar sig in i ett visst landskaps eller ett visst områdes egenheter och får därför en större lätthet att bearbeta de enskilda kyrkorna inom sitt område. Arkivarbetena kunna koncentreras och resorna bättre utnyttjas. Hans erfarenhet kan för verket fullt utnyttjas, och från utgivarne kan, om drivna medarbetare vinnas för verket, avlastas en del av det mycket tidsödande kontrollarbete, som påvilat dem och som i rätt avsevärd grad begränsat deras möjlighet att utsträcka arbetet ytterligare.

Ju hastigare denna inventarisering av våra kyrkor kan genomföras, desto bättre vinnas de mål, som arbetet åsyftar att vinna och som riksdagen velat stödja. Varje år, som går, försvinner och förfares för visso mycket av kyrkornas mindre beaktade kulturminnen, om de ej så att säga fastlåsas genom en inventarisering och vetenskaplig beskrivning. Det synes därför vara synnerligen angeläget att utrusta arbetet »Sveriges Kyrkor» med väsentligt större ekonomiska resurser, än som hittills kommit detsamma till del. Även om ej nyssnämnda skäl därtill förefunnits, borde det dock vara nödvändigt att höja anslaget i proportion

till den allmänna stegringen av alla kostnader för att göra det möjligt att uppehålla arbetets nuvarande omfattning. Skall dessutom det här ovan åsyftade önskemålet att erhålla åtminstone ett litet antal fasta, väl kvalificerade medarbetare till verket vinnas, så torde det årliga anslagsbeloppet icke böra sättas lägre än till 25,000 kronor. Detta belopp kan måhända synas en och annan stort. Det är dock mycket blygsamt i jämförelse med de belopp, som i de stora kulturländerna anslås för samma ändamål. En enda provins, såsom t. ex. Rhenprovinsen, har i regel anslagit dubbla denna summa för likartat ändamål.

Den här angivna summan är absolut behövlig, om arbetet skall kunna vinna det ovan åsyftade målet att för längre tid kunna förvärva erfarna och väl kvalificerade medarbetare. Sådana personer, som här åsyftas, hava i regel långa akademiska studier bakom sig, hava oftast filosofie kandidat- eller licentiatexamen. Det är ju nödvändigt att så kvalificerade personer måste kunna påräkna en ersättning av c:a 4,000 kronor om året, om de rimligen skola kunna vinnas för arbetet. Fyra à fem sådana medarbetare äro nödvändiga, om arbetet enligt riksdagens en gång uttalade önskan skall kunna bedrivas likformigt i landets olika delar. Detta betyder ensamt ett årsbehov av 16,000—20,000 kronor. Härtill kommer behovet av biträde för mätningar, fotografering, material, varjämte givetvis allt fortfarande mera tillfälliga medarbetare för vissa områden böra användas. Härtill torde den återstående delen av anslagssumman icke mer än nått och jämt räcka. Det bifogade räkenskapsutdraget visar, att utgivarna hittills årligen måst genom gåvor eller genom av dem själva lämnade förskott anskaffa rätt betydande belopp utöver de årliga anslagen, något som ju icke i längden kan tänkas fortfa.

Med stöd av vad här ovan anförts, får jag härmed föreslå,

att riksdagen ville såsom bidrag till fortsatt utgivande av det av byggnadsrådet S. Curman och docenten J. Roosval påbörjade med stöd av antikvitetsakademien utgivna verket »Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium», anvisa på extra stat för år 1919 ett reservationsanslag av 25,000 kronor att utgå på de närmare villkor, Kungl. Maj:t kan finna skäl bestämma.

Stockholm den 25 januari 1918.

Harald Hallén.

Bilaga.

Räkenskapsammandrag för arbetet

SVERIGES KYRKOR, Konsthistoriskt inventarium.

<i>Inkomster:</i>	1914	1915	1916	1917
Statsanslag	10,000: —	5,000: —	7,500: —	10,000: —
Donerade medel	6,000: —	4,800: —	4,160: 20	700: —
Diverse inkomster	13: 89	83: 34	369: 78	24: 81
Summa inkomster	16,013: 89	9,883: 34	12,029: 98	10,724: 81
Utgivarnes utlägg ^{31/12}	276: 35	805: 92	966: 82	5,188: 51
Summa	16,290: 24	10,689: 26	12,996: 80	15,913: 32
<i>Utgifter:</i>				
Allmänna omkostnader	579: 10	654: 63	598: 47	690: 86
Undersökningsarvoden	7,133: 60	5,458: 64	3,484: 49	5,161: 50
Författarearvoden	1,106: 25	1,339: —	1,539: —	2,187: 50
Ritningar	5,187: 75	1,929: 06	4,792: 80	5,794: 05
Fotografering	1,401: 21	619: 08	1,341: 92	790: 19
Reseersättning	401: 50	412: 50	434: 20	322: 40
Summa utgifter	15,809: 41	10,412: 91	12,190: 88	14,946: 50
Utgivarnes utlägg ^{1/1}	480: 83	276: 35	805: 92	966: 82
Summa	16,290: 24	10,689: 26	12,996: 80	15,913: 32